

Prof.dr. Lejla Turčilo

Fakultet političkih nauka

Univerziteta u Sarajevu

lejla.turcilo@fpn.unsa.ba

SISTEM JAVNOG EMITIRANJA U BIH – IMA LI RJEŠENJA?

Sistem javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini od svog je samog osnivanja suočen s brojnim izazovima i problemima koji su, gomilajući se vremenom, doveli do njegove egzistencijalne krize i upitnosti njegova opstanka. Brojne su diskusije, analize i interpretacije uzroka tih problema napisane do danas, no, u ovoj ćemo se analizi pokušati fokusirati na nekoliko ključnih neriješenih pitanja, na koja je nužno reagirati u što skorijem vremenu ukoliko se želi suštinski početi rješavati pitanje sistema javnog emitiranja, a ne tek interventno i reaktivno održavati na životu ono što danas nazivamo Javnim sistemom/servisom u BiH, a što je od suštine sistema javnog emitiranja daleko svjetlosnim godinama.

Ključni problem sistema javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini, odnosno javnog servisa (što je termin kojim se u javnom diskursu češće operira) leži u tome što on, suštinski, niti je sistem, niti je servis. Naime, definicija javnog servisa kaže kako je on „neprofitna, nezavisna radio-televizijska organizacija, osnovana u ime opće javnosti i financirana iz javnih prihoda, koja raznovrsnim, uravnoteženim, visokokvalitetnim programima zadovoljava potrebe najvećeg mogućeg broja građana, odnosno najšire javnosti, nepristrano i bez diskriminacije.“ (Veljanovski, 2005:28), te su u tom kontekstu ključne riječi javnog servisa: nezavisnost, raznovrsnost, uravnoteženost, kvalitet sadržaja, nediskriminacija i zadovoljavanje potreba javnosti. Javni servis mora, dakle, polaziti od interesa javnosti, pod kojim podrazumijevamo one informacije koje „pomažu ljudima da bolje razumiju pitanja od značaja za javnost, odnosno da smislenije odlučuju o njima,“ (kako to definiraju Urednički principi BBC naprimjer¹), odnosno one informacije koje su građanima neophodne kako bi zadovoljili svoje informacijske potrebe, bili orjentirani u društvu u kojem žive, te mogli kompetentno donositi

odluke o i u tom društvu. Stoga se javni interes smatra komplementarnim slobodi izražavanja i kao takav je polazna osnova u radu javnih servisa. No, do sada rađene analize medijskog sadržaja i monitorinzi medija, posebno u vrijeme predizbornih kampanja (Bh. novinari 2016, Media Plan Institut 2010) pokazuju rad u interesu političkih elita, a ne javnosti, posebno kad je riječ o entitetskim emiterima. To je, moglo bi se reći, gotovo logičan slijed razvoja događaja proizašao iz koncepta razvijanja sistema javnog emitiranja, koji je od samog osnutka nastao kao nesretan kompromis sa partikularnim etnonacionalnim politikama, uslijed čega je kreiran sistem koji to nije, jer su tri dijela tog sistema (BHRT, RTRS i RTVFBiH), a bez uspostave Korporacije Javnih RTV servisa (koja je trebala biti „zajednička upravljачka struktura između javnih RTV servisa sa istim pravima i obavezama prema sva tri javna RTV servisa (BHRT, RTRS i RTVFBiH).“ⁱⁱ) kao integrativne komponente, zapravo postali organizacije *per se* koje u potpunosti reflektiraju entitetsko-teritorijalnu, etno-nacionalnu i političko-kompetitivnu prirodu države Bosne i Hercegovine. Kako primjećuje prof. Najil Kurtić: „Ideja sistema javnog emitiranja je u osnovi subverzivna naspram političkih odnosa i struktura koje, skoro u kontinuitetu, već četvrt vijeka dominiraju na političkoj sceni u Bosni i Hercegovini. Po definiciji funkcija javnih emitera je da snažno podržavaju političke subjekte orjentirane ka afirmaciji i ostvarivanju demokratskih odnosa u društvu i preferiranju zajedničkog interesa i istovremeno ograničavaju glasnost i vidljivost političkih subjekata vođenih nedemokratskim vrijednostima i praksama“, a u Bosni i Hercegovini je na snazi potpuno ograničenje demokratskih potencijala javnih emitera „što je svojstvo, u osnovi nedemokratskih političkih snaga i u funkciji je očuvanja stečenih pozicija i neometanog ostvarivanja parcijalnih interesa, a prvenstveno očuvanja vlasti. To je svojstveno svim nedemokratskim političkim strukturama (partijama, pokretima i liderima) bez obzira na ideološki predznak kojim se zaogrću i iza kojeg se skrivaju.“ (Kurtić, <http://najilkurtic.ba/view-more/javni-emiteri-u-krizi/220>).

Dakle, pojednostavljeno kazano, prvi problem kreiran već pri osnivanju (ili u ranim godinama uspostavljanja) sistema javnog emitiranja jeste njegovo konstituiranje ne prema zakonskim odredbama, nego prema „realnim mogućnostima u datom trenutku“ ili prema „političkoj volji“ aktera uključenih u taj proces. Taj krajnje neuobičajen i u evropskoj praksi nepoznat presedan da se kreira zakonski okvir (Zakon o javnom radio-televizijskom sistemu BiHⁱⁱⁱ), koji nikada neće u potpunosti biti primijenjen, ishodio je kasnije brojne nelogičnosti, pa i apsurde koji su se direktno reflektirali na (ne)funkcionalnost javnih servisa u BiH, poput

neprovođenja procesa digitalizacije, neuspjavanja postizanja dogovora o načinima finansiranja javnih emitera itd. Jednom kad se pristalo na to da se sistem javnog emitiranja uspostavlja i razvija na principima politike, a ne *policy* odlučivanja, zapravo se odustalo od toga da se razvija sistem kakav bi trebao biti, a krenulo se u pravcu razvijanja onoga oko čega postoji minimum konsenzusa. Ili, da bismo pojasnili razliku između političkog i *policy* odlučivanja o sistemu javnog emitiranja, možemo reći da se krenulo u proces pravljenja emitera onakvih za kakve postoji minimum političke volje svih uključenih političkih aktera (političkih struktura koje vladaju ovom zemljom već četvrt vijeka, o kojima govori prof. Kurtić), a što je, zapravo, učinilo javne servise ključnim političkim pitanjem, a nije se išlo u pravcu kreiranja sistema koji bi bio osnovan u ime opće javnosti i zadovoljavao potrebe najvećeg mogućeg broja građana (kako javni servis definira prof. Veljanovski), što bi bilo *policy* ili strateško odlučivanje o javnom servisu. No, to nije začuđujuće, obzirom da se razgradnja ideje o mogućnosti postojanja opće, građanske javnosti u Bosni i Hercegovini, a u korist ideje o etno-nacionalnim javnostima sa divergentnim, a ne komplementarnim interesima, dešava od početka (pa čak i prije) devedesetih godina dvadesetog stoljeća.

Neprovođenje zakona i nespremnost političkih elita da podrže građanski sistem javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini prate javne RTV servise, dakle, od samog osnutka, no svođenje rasprave o krizi sistema samo na ova dva elementa dalo bi jednodimenzionalnu i neobjektivnu sliku. Nužno je, stoga, ukazati na još dva ključna problema javnih servisa u BiH. Jedan se odnosi na upravljanje njima i dugogodišnju nesposobnost i nespremnost upravljačkih struktura da riješe neka temeljna funkcionalna pitanja (poput unutarnje strukture uposlenih, njihove prekobrojnosti u administrativnom dijelu, uz istovremeno manjak kvalitetnih kadrova i njihovu potplaćenost u segmentu proizvodnje programa, nenalaženje rješenja za probleme finansiranja itd.), a drugo na opći imidž javnih emitera i izostanak podrške stanovništva BiH javnim emiterima (u smislu njihove nespremnosti na plaćanje RTV takse).

Upravljanje javnim emiterima postalo je također političko i ispolitizirano pitanje. Ključnu ulogu u imenovanju i razrješenju članova Upravnog odbora javnih emitera imaju državni i entitetski parlamenti, što je jedan od direktnih načina kontrole, na koji stalno i iznova ukazuju i upozoravaju predstavnici profesionalnih novinarskih udruženja, nevladinih organizacija, ali i predstavnici međunarodne zajednice^{iv}. Imenovanja su odraz političkih dogovora, a u nekim

slučajevima i granična ili čak u suprotnosti sa zakonom^v, što se reflektira ne samo na ne/funkcionalnost javnih emitera i produbljivanje njihovih problema, nego i na imidž u javnosti, koja ih vidi kao instrument politike, a ne građana (u 2017 godini 47% ispitanika u istraživanju o medijskim slobodama u BiH je prepoznalo snažne političke uticaje na javne servise^{vi}). Nadalje, pitanje upravljanja javnim servisima problematično je i sa aspekta menadžmenta, ne samo politike, budući da je praksa pokazala tri potpuno različita menadžment pristupa u tri dijela sistema, odnosno u tri emitera. Tako se RTVFBiH opredijelila za tipično tržišno-orjentisani pristup i profilirala gotovo kao komercijalna stanica, sa low-cost sadržajima poput Shopping kraljice, jeftinog reality programa iz Hrvatske, sapunicama itd., što nije uloga javnog servisa, ali je u finansijskom smislu omogućilo da ova TV kuća opstane i ima značajno bolji finansijski status od BHRT, RTRS se usmjerio ka gotovo državnom modelu emitiranja (koji računa na podršku entitetskih vlasti, koju osigurava klijentelističkim odnosom prema njima i razvijanjem ovog emitera kao državotvornog emitera RS), dok se svi dosadašnji menadžmenti „krovnog emitera“ BHRT ponašaju u potpunosti u stilu menadžmenta drugih javnih ustanova, čekajući rješenje „izvana“, a ne pokušavajući ga sami, barem dijelom pronaći. Kako je već rečeno, bosanskohercegovački sistem javnog emitiranja, suštinski, je refleksija nefunkcionalne države, podijeljenog društva i izrazito kompliciranog pristupa javnom dobru, a ta podijeljenost i konkurentnost, a ne saradnja, direktno se odražava na brojne segmente sistema, poput recimo korištenja resursa (pa se nerijetko isti sadržaji, sportski naprimjer, emituju na sva tri kanala, ali sa tri različita komentatora), međusobnih odnosa u finansijskom smislu među emiterima (raspodjela prihoda od RTV takse po sistemu 50% za BHRT i po 25% za entitetske emitere nikad nije zaživjela), programske sadržaje (različit uklon prema istim događajima i/ili akterima, odnosno pristrasnost i neizbalansiranost programskih sadržaja) itd.

Kad je riječ o imidžu javnih emitera i njihovoj percepciji u javnosti, dva aspekta koja se najčešće spominju su ne/zadovoljstvo građana programom i ne/spremnost građana na plaćanje RTV takse. I u ovom kontekstu vrlo se često stvari posmatraju jednodimenzionalno, zanemarujući višeslojnost ovog pitanja. Naime, interpretacije nespremnosti građana da podrže javne servise kreću se od toga da građani nisu zadovoljni programom, pa ga i ne žele plaćati, do toga da su izmanipulisani od političkih elita, pa ne smatraju javne servise svojim i ne žele za njih davati novac. Činjenica jeste da građani ne smatraju da je RTV taksa adekvatan način finansiranja javnih servisa; 78,15 % ispitanika u istraživanju o medijskim slobodama u BiH^{vii}

reklo je kako opstanak javnih servisa vidi kroz potuno ukidanje RTV takse i njihovo finansiranje iz budžeta države i entiteta. To može ukazivati na dva problema u odnosu građana prema javnim servisima: jedan je njihovo viđenje javnih servisa kao onih koji služe državi i entitetima, odnosno promoviraju interese njihovih elita, pa bi ih one i trebale plaćati, a drugi je problem nerazumijevanja šta budžetsko finansiranje uopće znači. Pokazatelj da građani teret odgovornosti za finansiranje javnih servisa žele prebaciti na državu i entitete zapravo je pokazatelj njihovog niskog nivoa političke pismenosti i neshvatanje ne samo činjenice da je budžetski novac, zapravo, njihov novac (pa iako vide snažne političke uticaje na javne servise ne vide da bi ih i kroz budžetska sredstva i dalje oni finansirali), već i neshvatanje činjenice da je svako finansiranje javnog servisa iz budžetskih sredstava, suštinski, njegovo pretvaranje iz javnog servisa (osnovanog u ime javnosti i u interesu javnosti i finansiranog od te javnosti, kako to definiira teorija) u državni servis (koji služi interesima elite, ne građana i u kojem su novinari društveno-politiki radnici, kao što je to slučaj u nedemokratskim sistemima). Nadalje, teza o nezadovoljstvu građana programom, uslijed koje ne žele plaćati RTV taksu, također je površna, spekulativna i manipulativna i također računa na temeljno nepoznavanje zakonskih obaveza od strane građana. RTV taksa, naime, nije odraz gledateljskog ukusa, nego „taksa na posjedovanje radio ili TV u domaćinstvu ili kod pravnog lica“, kako je to definirano Zakonom,^{viii} a upravo se na osvještavanju građana o ovom aspektu njihove zakonske obaveze radi veoma malo, budući da je neplaćanje takse jedan od mehanizama slabljenja sistema javnog emitiranja na kojem direktno i neskriveno radi dio političkih predstavnika u BiH, pa je u značajnom dijelu zemje opstrukcija javnog sistema dio političke agende, a instruiranje građana da svjesno i namjerno ne plaćaju RTV taksu dio političke strategije, što je također jedan od do sada neviđenih presedana u institucionalnom smislu: da se sa govornice zakonodavnih institucija koje su, između ostalog, donijele normativnu regulativu o sistemu javnog emitiranja, direktno poziva građane na nepoštovanje iste te regulative. Naravno, u ovom kontekstu nužno je osvjetliti i još jednu značajnu dimenziju problema bojkota RTV takse od strane dijela bh. društva, tačnije jedne etničke skupine, koja se smatra nereprezentovanom ili podreprezentovanom u programima javnih emitera. Riječ je, naime, o zahtjevima za još jednim javnim servisom koji bi bio na hrvatskom jeziku i prijedlozima za rekonstruisanje sistema javnog emitiranja koji bi onda na jedan drugačiji način predstavljao ono što smo definirali javnim interesom. Brojni su argumenti za i protiv rekonstrukcije sistema javnog emitiranja na način kako to vide i traže zagovornici ideje o kanalu na hrvatskom jeziku, no u ovoj analizi slobodni smo zastupati tezu da je ideja o uspostavljanju tri emitera kao reprezenta tri etno-nacionalne skupine suprotna

onome što bi sistem javnog emitiranja trebao biti, a to je sistem koji baštini vrijednosti građanskog društva i služi interesima svih građana, neovisno o njihovoj nacionalnoj, etničkoj, vjerskoj, političkoj, kulturnoj ili bilo kojoj drugoj pripadnosti, odnosno uzima u obzir sve informacijsko-komunikacijske potrebe svih većinskih i manjinskih skupina, i nastoji ih zadovoljiti kroz raznovrstnost svog programa.

Kada govorimo o uređivačkim politikama tri postojeća emitera, sasvim je jasno da uz politički po/u/vezane upravne odbore, menadžmente, pa i uredničke strukture (postoje, naravno izuzeci, ali su oni upravo izuzetak, ne pravilo) nije moguće očekivati da ovako postavljeni javni servisi baštine vrijednosti uravnoteženog, izbalansiranog, fer, nepristrasnog izvještavanja, te ostalih principa i standarda koji bi građanima obezbijedili kvalitetno informiranje i predstavljenost interesa svih. Dosadašnja istraživanja medija pokazuju kako BHRT pokazuje najveći stepen balansiranoosti sadržaja u usporedbi sa druga dva dijela sistema (RTRS i RTVFBiH), posebno u „osjetljivim“ situacijama i procesima (poput izbornih kampanja^{ix}), no već je *per se* sporna činjenica da ne postoji jedinstven pristup razvijanju uređivačkih politika i konsenzus oko profesionalnih standarda (pa postoje, recimo, slučajevi, izrazito pristrasnog izvještavanja o nekim političkim subjektima u zamjenu za određene privilegije, poput materijalne i druge koristi, ekskluzivnih informacija i sl. što su najdirektniji pokazatelji političkog klijentelizma^x, ali i već u javnosti prokazani i izrazito, s pravom, negativno konotirani slučajevi novinara koji rade po direktivi političkih stranaka ili određeni dio svog radnog vijeka rade u javnim servisima, potom kao PR-ovi ili medijski savjetnici određenih političara, izabranih zvaničnika ili stranaka, a potom se ponovo vraćaju na javni servis). Upravo su odstupanja u nekim dijelovima sistema od profesionalnih standarda (a koja se ne odnose samo i isključivo na politički klijentelizam, nego i na neke druge čak i formalne standarde, poput angažovanja neiskusnih prezentera i voditelja, ne vođenja računa o njihovoj kulturi govora neprimjerenom javnom servisu itd.) jedan od razloga pada povjerenja građana u javne servise.

Još jedan od izuzetno važnih problema javnih servisa su i radno-pravni odnosi i status uposlenih, što se posebno odnosi na uposlene u BHRT, kao dijelu sistema koji je u najvećoj finansijskoj krizi. Izrazito niske i neredovne plaće, rad pod honorarnim ugovorima, prekovremeni, a neplaćeni rad, otkazi, premještanja iz jedne redakcije u drugu, neuplaćivanje

penzionog i zdravstvenog osiguranja, sve su to problemi sa kojima se suočavaju uposlenici na BHRT, ali i druga dva javna servisa. Odgovornost za ovakvu obespravljenost uposlenika svakako leži na menadžmentima javnih servisa, ali i na relativno tihim, razjedinjenim i nefuncionalnim sindikalnim organizacijama novinara u javnim emiterima.^{xi}

Čak i iz relativno površne analize uočavaju se, dakle, ogromni problemi sa kojima se suočavaju javni emiteri u BiH. No, o sistemu javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini možemo razmišljati na razini problema ili na razini principa. Ako razmišljamo na razini principa, onda je nužno krenuti od temeljne postavke koju baštine sve evropske zemlje, a koja sistem javnog emitiranja smatra javnim dobrom koje garantira građanima mogućnost kvalitetnog informisanja i koje je institucija od značaja za svaku prosperitetnu državu i svako demokratsko društvo. Kakav javni servis nam treba nešto je o čemu ćemo ubuduće morati promišljati, u kontekstu digitalizacije, tehnološke konvergencije, nelinearnog praćenja sadržaja putem interneta, promjena korisničkih navika publike itd. No, da nam javni servis, kao servis svih građana i integrativan faktor u društvu i državi treba to bi moralo biti neupitno. Naime, dominantne etno-nacionalne politike kojima nije u interesu funkcionalan i građanski orjentiran sistem javnog emitiranja, u javnom diskursu pomoviraju jedan, na prvi pogled pragmatičan stav, a koji je, zapravo, već godinama cilj ili krajnje ishodište njihovog djelovanja prema javnim emiterima, a koji otprilike glasi: sadašnji sistem javnog emitiranja u BiH toliko je opterećen problemima i nesposoban da ih riješi da je jedino realno njegovo restrukturiranje u kojem su „u igri“ uglavnom prijedlozi o njegovoj podjeli po entitetskim i etničkim linijama. Kao ključni argumenti navode se oni da je javni servis na nivou BiH (BHRT) nagomilao ogromne unutarnje i vanjske dugove, ima veliki broj uposlenih a programski sadržaji ne korespondiraju s tim brojem, dakle ne proizvodi se visoko kvalitetan program, dosadašnji menadžmenti nisu se pokazali kompetentnim da ga učine funkcionalnim, a njegove sadržaje značajnim i zanimljivim za gledatelje, nisu se dogodili nikakvi koraci naprijed u pogledu digitalizacije itd. Sve su to doista važna i suštinska pitanja o načinu na koji je do sada funkcionisao sistem javnog emitiranja, razlozima zbog kojih je on zapao u ovakvu krizu i odgovornima za takvo stanje, kao i o njegovoj budućnosti i potrebama za njegovom transformacijom i redefiniranjem.

No, treba imati na umu da je sistem javnog emitiranja koji radi u interesu građana/javnosti uvjet opstanka demokratskih vrijednosti i javnog interesa u medijskom prostoru svake demokratske zemlje i društva. U tom kontekstu, smisljena, suštinska, nepolitizirana i strateška rasprava i dijalog o tome kakav nam sistem javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini treba bez sumnje je prvi korak u rješavanju nagomilanih problema. U tom kontekstu, slobodni smo predložiti neke od preporuka:

- Neophodno je polaziti od koncepta javnih emitera kao onih kojima je u osnovi javni interes, odnosno pravo svih građana na fer, objektivno, nepristrasno, izbalansirano izvještavanje i visoko-kvalitetan, uravnotežen i profesionalno kreiran program koji je inkluzivan u pogledu svih manjinskih skupina i putem kojeg se svi građani smatraju dobro informiranim i kvalitetno reprezentiranim.
- Diskusije o primjeni postojećih ili donošenju novih zakonskih rješenja zasnovati na evropskim iskustvima i praksama, uz poštovanje specifičnosti bosanskohercegovačkog konteksta, ali imajući na umu i EU integracijske procese i potrebu harmonizacije normativne regulative sa evropskim standardima i principima
- Pokušati pomjeriti fokus sa politiziranih na *policy* rješenja, kako bi se u reformi i pronalaženju adekvatnih rješenja ona donosila prema standardima i principima demokratskih javnih servisa, a ne ovisila o stepenu političke volje za postojanje (ili nepostojanje) javnog sistema za sve građane.
- Naći adekvatan mehanizam finansijske održivosti sistema javnog emitiranja, koji neće samo preživljavati putem vještačkih, interventnih, reaktivnih *ad hoc* mjera, nego imati dovoljno sredstava za ispunjavanje svoje informativne, edukativne, zabavne i ostalih medijskih funkcija putem kvalitetnih programskih sadržaja.
- Provesti proces digitalizacije i, u skladu s njim, osavremeniti proizvodnju programskih sadržaja i tehničke mogućnosti za nju.
- Unaprijediti ekonomski položaj i radno-pravni status novinara, a što nije moguće bez sistemskog pristupa koji će zahtijevati i sagledavanje omjera trenutnih ljudskih resursa i kvalitete programa i promjene i u tom kontekstu (kako bi se, recimo, povećao broj i kvalitet izvršilaca u proizvodnji programa (novinari, urednici, prezenteri, tehničko osoblje za proizvodnju programa), a smanjio broj osoblja u pratećim i često nefunkcionirajućim službama.

- Značajnije poraditi na imidžu sistema javnog emitiranja u općoj populaciji, kako bi građani bolje razumjeli njegovu društvenu ulogu, važnost za njih same i važnost njihove podrške tom sistemu.
- I, u konačnici, strateški i planski graditi sistem javnog emitiranja, umjesto do sada dominantnih tendencija njegove razgradnje, politizacije, manipulacije i instrumentalizacije.

Sve ovo tek su polazna načela na kojima bi ubuduće trebalo kreirati strategije razvoja sistema javnog emitiranja. Ostala neriješena pitanja (pomenuta ili izostavljena u ovoj analizi) vezana za javne emitere u BiH mogu se početi rješavati tek nakon postizanja konsenzusa o tome da državi Bosni i Hercegovini treba kvalitetan sistem javnog emitiranja i da su njeni politički predstavnici, ali i predstavnici međunarodne zajednice, te nevladinog sektora, a u konačnici i građani ove zemlje spremni podržati takav sistem.

IZVORI:

- Veljanovski, R. (2008). *Javni RTV servis u službi građana*. Beograd: Clio
- <http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines/privacy>
- https://www.parlament.ba/sadrzaj/zakonodavstvo/precisceni_tekstovi_zakona/default.aspx?id=58892&langTag=bs-BA&pril=b
- <http://najilkurtic.ba/view-more/javni-emitere-u-krizi/220>
- <http://www.osce.org/bs/fom/94108?download=true>
- <http://bportal.ba/udru%C5%BEenje-bh-novinari-novi-uo-ftv-a-demonstriranje-sile-imenovanja-mimo-zakona/>
- [http://safejournalists.net/wp-content/uploads/2017/05/03.05.-Prezentacija- -Istrazivanje-o-medijskim-slobodama-u-BiH-3.5.2017.-BHN.pdf](http://safejournalists.net/wp-content/uploads/2017/05/03.05.-Prezentacija--Istrazivanje-o-medijskim-slobodama-u-BiH-3.5.2017.-BHN.pdf)
- <https://mediaplaninstitut.files.wordpress.com/2017/05/izbori-u-bih-2010-kako-su-mediji-pratili-politicku-kampanju.pdf>
- <http://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2016/09/preliminarniizvjestajmonitoring2016.pdf>
- <http://www.mediaonline.ba/ba/pdf.asp?ID=2555&n=OCJENA%20POLITI%C8KIH%20RAZLI%C8TOSTI%20U%20MEDIJSKOM%20IZVJE%8ATAVANJU%20TOK>

[OM%20OP%8ATIH%20IZBORA%202014.%20U%20BOSNI%20I%20HERCEGOVINI](#)

- http://www.fes.ba/files/fes/img/Bilder_Aktivitaeten/Analiza_Lejla_Turcilo.pdf
- <http://www.mediaonline.ba/ba/pdf.asp?ID=3555&n=NOVINARI%20U%20PROCJEP%20U%20DEVASTIRANIH%20MEDIJA%20%20I%20PRAVNE%20NESIGURNOSTI>

Dr.sci. Lejla Turčilo, vanredna je profesorica na Odsjeku žurnalistike/komunikologije na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, gdje predaje predmete: Teorija medija, Mediji i politika, Online i digitalna komunikacija i RTV novinarstvo. Diplomirala je, magistrirala i doktorirala na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Objavila je tri autorske knjige ((P)Ogledi o medijima i društvu: članci, eseji, istraživanja“ (2017), “Zaradi pa vladaj: politika-mediji-biznis u globalnom društvu i u BiH” (2011) i “Online komunikacija i offline politika u BiH” (2006)), jednu koautorsku knjigu (“Informacijska pismenost-smjernice za razvoj mrežnih modula” sa S. Dizdar, B.E. Rašidović i L. Hajdarpašić (2012)), četiri istraživačke publikacije (“Nevidljiva Evropa: medijska slika EU integracija u BiH” sa B. Buljubašić (2016), „Studija o mladima u BiH“ sa J. Žiga, N. Džananović Miraščija, D. Kapidžić, S. Bašić, A. Osmić, J. Brkić Šmigoc, “Izbori 2010: kako su mediji pratili izbornu kampanju” sa R. Udovičićem i D. Markom (2010) i “Manjinske skupine i mediji u Bosni i Hercegovini” sa J. Vočkić Avdagić, A. Nuhanovićem i V. Repovac (2010)) , te bila urednica tri Zbornika radova (sa naučne konferencije „Mediji i javni interes“ (2016), sa naučnog skupa "Medijska pismenost, preduvjet za odgovorne medije" (2014) i sa naučne konferencije “Vjerodostojnost medija: izazovi globalizacije i specifičnosti regiona” (2012)).

Autorica je izvještaja o stanju medijske pismenosti u BiH u 2014. u okviru projekta "Mapiranje medijske pismenosti u Evropi" Univerziteta Sorbonne, Francuska Objavila je više od trideset naučnih i stručnih radova u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Francuskoj, Belgiji, Njemačkoj, SAD i Kolumbiji. Učestvovala je na više naučnih i stručnih konferencija, simpozija i kongresa u BiH i inozemstvu.

Bilješke:

ⁱ <http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines/privacy>

ⁱⁱ Zakon o javnom radio-televizijskom sistemu dostupan na:
https://www.parlament.ba/sadržaj/zakonodavstvo/precisceni_tekstovi_zakona/default.aspx?id=58892&langTag=bs-BA&pril=b

ⁱⁱⁱ Isto

^{iv} <http://www.osce.org/bs/fom/94108?download=true>

^v <http://bportal.ba/udru%C5%BEenje-bh-novinari-novi-uo-ftv-a-demonstriranje-sile-imenovanja-mimo-zakona/>

^{vi} <http://safejournalists.net/wp-content/uploads/2017/05/03.05.-Prezentacija--Istrazivanje-o-medijskim-slobodama-u-BiH-3.5.2017.-BHN.pdf>

^{vii} Isto

^{viii} <http://www.bhrt.ba/wp-content/uploads/2014/02/Zakon-o-javnom-RTV-sistemu-BiH.pdf>

^{ix} Vidjeti npr: <https://mediaplaninstitut.files.wordpress.com/2017/05/izbori-u-bih-2010-kako-su-mediji-pratili-politicku-kampanju.pdf>, <http://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2016/09/preliminarniizvjestajmonitoring2016.pdf>, <http://www.mediaonline.ba/ba/pdf.asp?ID=2555&n=OCJENA%20POLITI%20C8KIH%20RAZLI%20C8ITOSTI%20U%20MEDIJSKOM%20IZVJE%20ATAVANJU%20TOKOM%20OP%20ATI%20IZBORA%202014.%20U%20BOSNI%20I%20HERCEGOVINI>

^x Više o političkom klijentelizmu u medijima u BiH na:

http://www.fes.ba/files/fes/img/Bilder_Aktivitaeten/Analiza_Lejla_Turcilo.pdf

^{xi} Više o radno-pravnom statusu novinara u BiH na:

<http://www.mediaonline.ba/ba/pdf.asp?ID=3555&n=NOVINARI%20U%20PROCJEPU%20DEVASTIRANIH%20MEDIJA%20%20I%20PRAVNE%20NESIGURNOSTI>